

OB DNEVU MRTVIH

Prvi november je dan, ko se vsako spomni svojih umrlih. A prenekateri ima svojcev toliko, kolikor širše, vseljudsko je bilo njegovo življenjsko delovanje, kolikor enkratna je bila njegova smrt. Vsesplošnost in enakost! Kako neizprosno je tekel tok časa in posameznika v njem!

V našem izboru smo to pot prislusnili prav piscu polpreteklih zgodovinskih tokov, ki so v njih posamezniki zavzemali svoja mesta, zmagovali, pa mnogi tudi omahnil.

Se zavedamo dovolj, zakaj?

BOJAN KARDELJ se je rodil 1. 1922 v Ljubljani, kjer je končal osnovno šolo in gimnazij. Kot dolgoletni revolucionarno argežar mladinke je bil 1. maja 1941 sprejet v SKOL. To svoje delovanje je nadaljeval med okupacijo, a bil 1. 1942 zaprt, oktobra 1943 pa odpeljan v Dachau, od koder se je vrnil 30. junija 1945. Še istega leta oktobra meseca je bil sprejet v partijo.

Prva leta svobode je delal v različnih organih državne uprave, 1. 1949 postal novinar radia Ljubljana, študiral ekonomsko fakulteto v Ljubljani in 1. 1956 diplomiral, bil od tega leta do 1962 direktor radia Koper, od 1. 1963 do upokojitve 1965 pa direktor lista Občan.

Opisoval je tudi odgovorne družbenopolitične funkcije, bil odbornik naše občinske in mestne skupščine ter ljudski poslanec kulturno – prosvetnega zbora skupščine SRS, sedaj pa je delegat KS Kodeljevo, član mestne konference ZKS in republiške konference SZDL.

Svojo oblikovalno sposobnost je izražal s prispevki v slovenskih in jugoslovanskih časopisih in z ekonomsko – političnimi priložnicami, kot urednik notranjepolitičnega in gospodarskega uredništva radia Ljubljana pa z zapisi in reportajami. V reviji Borec je objavil več memoarov in iz 3. knjige spominov iz partizanskih let VIHARNI CASI (izšla 1. 1961) objavljamo.

KJER SI MO UMIRALI

Noč, mrzla januarska zimska noč 1944. Skozi rešetkasta okna zaprtih živinskih vagonov, ki drviljo preko zasnežene Gorenjske, Koroške in Bavarske, lije nekaj žarkov lune svetlobe ... Muenchen je za nami. Nič ne vem, kam nas peljejo. Esovci, ki spremljajo transport, govorijo o Lyonu, nekem Silberbergu, francoskih rudnikih itd. Sami ugrabimo in radi se oprijemamo vsega kraja, ki ga kdo omeni, le da bi zadušili v naši notranjosti ključajočo misel – v Dachau. Toliko je že vsak od nas slišal o tamkajšnjem koncentracijskem taborišču, v katerem so nemški nacisti že leta 1933 pričeli uničevati svoje lastne ljudi, in nihče si ni upal ziniti tega imena, da ne bi komurkoli od nas vzel upanja: morda le ne gremo v Dachau ...

Skipajoče zaviljo zaustavljajoče se kolese na zamrznjenih tirih. Vsi hkrati planemo k špranji v vagonu, da bi se še enkrat prepričali. Toda velike črne krke nam umore zadnje upanje. Kljub zantepnjenim žarnicam se nam vendarle pošastno zarezi v obraz velik napis na železniški postaji – Dachau.

Lajanje policijskih psov in je bolj osesuovče vpitje esovceve je bilo prvi pozdrav: „Los, los! Schnell aufgeht!“ V vrste po štiri in štiri! Kdor bo skušal bežati, bo takoj ustreljen! Če pogbene eden, bodi ustreljen vsi v njegovi skupini! Naprej in držite korak, svinje banditske!“

Tak je bil pozdrav, ko smo prišli, tako je potekala dobre pol ure dolga poldnevna pot od kolodvoru do taborišča, le da so se nas sposodili še 6–8 let stari smrkvaci, ki so ob cesti stopili pljuvali na nas in metali kamenje in kose ledu za nami ...

Ledeni mrzel veter je zavijal okoli ušes in vrtinčil droban sneg na velikem prostoru, kjer so se vsako jutro in zvečer zbiraljati jetniki na apli. Velika železna vrata glavnega vhoda so bila na stečaj odprta, nad njim pa se je v mesečini svetil veliki napis: „Arbeit macht frei.“

Nagnali so nas v kopalnico. Ko smo se slekli, so spustili mladolane vodo, nato pa mrzlo. Sledilo je povelje: „Vse civilno obloko in obutev je treba oddati v posebni shrambi! Marš ven in počakajte, da pride na vrsto. Lepo drug za drugim! Kdor se bo preivil, bo do bil batine!“

Postavili so nas popolnoma gole pred kopalnico, na sneg in veter. Z obleko in perilom v ro-

borci proti novemu sistemu nasilja in strahovalce, ki je prišel v Nemčiji s Hitlerjem na oblast. Prenovili so staro smodnišnico, zgradili nove, zidane in lesene stavbe za zapornike in njihove stražarje. Naglo je rastlo edinstveno, z vodnimi jarki in električno bodečo žico obdano koncentracijsko taborišče Dachau. Stražarski stolpi na vsakih 50 m so se dvigali okoli taborišča visoko nad dachausko ravnilo ...

Skozi velika, obokana vrata pa so leto za letom prihajali z vseh delov sveta novi tisoči modernih sužnjev ... Prvo leto 4800, 1934. leta 200, naslednje tri leta po nekaj nad 2000. Ko pa je pričel nacizem razširjati svoje peruti, je tudi število

nal ... Skromen, zato pa nič manj pretesljiv napis, vsekane kamnito ploščo: „Pistolen – Hinrichtungsstadt“ priklile v spomin prenekatero tragedijo ...

„Kaj rjoveš kot zverina? Za tako Nemčijo, kot je današnja, je škoda migniti s prstom, kaj šele, da bi se naprezali!“ so mu zabrusili nazaj ostali trije politični priporniki.

Drugi dan so jih pod strozo odvlekli v taboriščne zapore. Mislili smo, da bodo pac deležni običajne kazni v taborišču – pretepanja s palicami ...

Dne 25. decembra je šla vsa komanda, vseh 350 pripornikov tovarne Prafix, kot vsako nedeljo, v veliko kopalnico glavnega taborišča na kopanje. Po končani kopeli, ko smo korakali skozi glavna vrata taborišča nazaj, nas je prestregel Report-fuerher Botscher in nam ukazal novo smer. Ne proti tovarni, temveč ob vodnem jarku na dvorišču krematorija ...

Obrazi vseh so prebledeli. Kaj bo zdaj? Streljanje ali plinska celica? Zakaj? Na tiste tri tovarnike smo že pozabili ... Vodja taborišča, esovski general Rupert, nas je že čakal. „Po deset in deset v vrsto! Postavite se ob zidu, desetina za desetino in – držite gobe!“

Torej streljanje! Šele čez nekaj minut sem opazil v drugem kotu, nasproti nas, pripravljene vislice ... Tri zanke, na debelo posute z ivjem, so se lesketale v jutranjem soncu 25. decembra 1944. leta.

Se vedno nismo vedeli, komu so namenjene. Toda ne vem zakaj – prva misel, ki mi je šinjala v glavo, ni bila „umrli bomo“, temveč, kako zoprn bo dati to zmrlzo zanko okoli vratu. Mrz me je stresel, ko sem pomislil

na to. Tedaj so se odprla vrata v zidu zadaj za visilicami. Iz prostorov, kjer so esovci dresirali svoje policijske pse, so privlekli samo v spodnje perilo oblečene in bose, z rokami zvezanimi na hrbtu, naše tri sotrpine – oba mlada Rusa in že priletnega Poljaka. Na obrazih in rokah in nogah so imeli potpludbe. Vsi trije hkrati so stopili na podstavke. Rusa sta si sama nataknila zanke. Poljaku je je obesil okoli vratu kapo krematorija, pripornik – kriminalist Emil ... Osmeli smo. Oči vseh 350 jetnikov so prebadale zelenca Weissa, ki je po naključju stal v prvi vrsti, prav pred obsojenci. Gledal je v tla. Verjetno ni mislil, da bo imela njegova ovadba takšne strahotne posledice ...

Vodja taborišča, general Rupert, je stopil z debelo gorjaco za obsojence in ukazal: „Spusti podstavek!“

Toda preden se je zgodilo, sta mlada Rusa kriknila nam v vzpodbudo in okoli stoječim esovcem navkljub: „Naj živi komunizem!“ Debelo poleno, s katerim ju je podvignil Rupert udrihal po glavah, jima je zaprlo usta ...

Postarjani Poljak je brezdušno gledal predse. In kar same od sebe so mu pridrevale iz ust besede: „Weiss, varum? Zakaj Weiss? Ich habe doch zwei Kin ...“ – imam vendar dva otro ...

Plošča, na kateri so stali, se je hipoma pogreznila. Zmanjkalo je tal pod nogami ... Z ivjem zanke je zadržala v grlu še neizgovorjene besede.

Oči so jim osteklenele, obrazi so postajali vse bolj modrikasti. Emil je vsakega od njih še krepko za nogo, da bi se mrzla zanka bolje zadržala. Še dve tri minuti in ... njihovega trpljenja je bilo konec. Sneli so jih in odnesli trupla v krematorijsko peč ...

Brez besed, omočni smo se vračali v Prafix. Naslednji dan so esovci premestili Weissa v neko drugo taborišče.

Koliko mučenikov so požrle krematorijske peči koncentracijskega taborišča v Dachau! Nihče ne ve števila teh nesrečnikov, ki so tu končali svojo žalostno pot gladovanja, umiranja zaradi tifusa, poiskusov na malaricem in flegmonskega oddelku taboriščne bolnišnice itd. Njih število je moč le oceniti. Od 250.000 jetnikov, kolikor jih je vstopilo v dvajsetih letih skozi taboriščna vrata, jih je dočakalo osvoboditev le 33.000.

Konec avgusta in v začetku septembra 1944 so gestapovci razglasili po vseh tovarnah in

ŠTEFANJA RAVNIKAR-PODBEVSEK se je rodila 1. 1903 v Ljubljani. Solala se je prav tam in 1. 1922 končala učiteljske. Učiteljvala je na več solah v Ljubljani in okolici, od 1. 1932 do 1946 na višje organizirani soli v Sostrem.

Do upokojitve 1. 1953 je nato opravljala odgovorne družbenopolitične dolžnosti, vmes dve leti tudi učila, od tedaj pa se že vsa leta – kolikor ji dopušča čas in zdravje – posveča pisanju.

Plod tega je avtoričino sodelovanje pri zborniku Slovence v NOB, svoje prispevke je objavljala v reviji Borec, največje delo pa je monografija Sveti Urh (1966 in 1972). Vse to je nastalo kot avtoričin „dolga narodnosvobodilnemu boju“.

Literarno pa se je oglašala še kot srednješolka in iz teh let se najraje spominja dela v literarnem krogu, v katerem je deloval tudi Srečko Kosovel. Sodelovanje v boju za, boljši juristični dan je v stari Jugoslaviji ter med vojno kot aktivisti OF ji je za dolga leta potisnilo na stran njeno literarno snovanje in vrsto tekstov se čaka končne redakcije.

Za naše bralce smo izbrali odlomek iz druge skrajšane izdaje monografije iz 1. 1973.

SVETI URH

Ob kapitulaciji Italije so belogardisti iz postojank v Bizoviku, Dobrunjah, na Sv. Urhu in iz postojank v poljski občini bežali na Dolensko proti Turjaku. Med obleganjem in zavzetjem turjakega gradu, kamor so se pred partizani zatekli številni belogardisti in četniki, je padlo tudi več vaških stražarjev, iz postojank v dobrenjski občini, ki so se preimenovali v slovenske goščarje, se več se jih je predalo v NOB. Najhujše zločince so partizanske enote izročile vojaškemu sodišču v Kočevju, ki je 11. oktobra 1943 izrekel šestnajst smrtnih obsodb. Med obsojenimi so bili tudi četniški oficir Drago Tomazič, ki je maja 1942 uril na Sv. Urhu prve slovenske četnike za boj proti partizanom, vojaški kurat lažnega Stajerskega bataljona Anton Sinkar in morilec prvih žrtv na Sv. Urhu in v okolici Gabriel Capuder. Že pred njim je doletela smrt četniškega oficirja Dobroviča Vasiljeviča in Milana Kranjca in tudi Joška Jakoba, ki je maja 1942 pripravi četniški „logor“ v urhovskih gozdovih, ni bilo več med živimi.

Brezveliki komandant bizovske, dobrenjske in urhovske postojanke in postojank v poljski občini so skupaj s svojim moštvom prestrašeni čakali, kaj bo. Natihoma so se vračali nazaj v zapuščene postojanke in jih nazadnje urjevali, ker so se bili partizanskega napada. Kmalu so zvedeli, da bodo na Sv. Urhu pobili vse člane terenskih organizacij OF in vse, ki sodelujejo s partizani in jih podpirajo. To grožnjo so urhovski do-

moobranci izpolnili v še veliko večji meri.

Mesec dni po ustanovitvi slovenskega domobranstva, 23. oktobra 1943, je prišel na Sv. Urh zastopnik 1. slovenskega domobranskega bataljona stotnik Emil Cof. Pregledal je teren, določen za množično morišče, pohvalil zastavnika Alojza Dežmarna in njegovo „ljudstvo“, ko so domobranci imenovali svoje moštvo, in jim dal še zadnja navodila.

Naslednji dan, 24. oktobra 1943, se je začelo množično ubijanje na Sv. Urhu. V poljski postojanki so morilci ustanovili nekakšno „naglo sodišče“, ki je ujet partizane, aretirane člane terenskih organizacij OF in pripornike iz ljubljanskih domobransko – gestapovskih zaporov obsojalo na smrt, nato pa izročilo svojemu „ljudstvu“, da jih je odpeljalo v smrt v urhovsko gozdovje, devali uničiti svobodni boj svojega naroda in njegove pripadnike. Spet jim je zasal pogum, ker so si od nemške vojske obetali več kot od italijanske. Povsod, kjer so ropali, požigali in morili, so vpili: „Mi in Nemci bomo zmagali!“

Po boju s partizani 4. bataljona Carankarjeve brigade, ki so 18. septembra 1943 napadli sovražno postojanko na Sv. Urhu, a so Nemci v zadnjem trenutku pribiteli na pozicijsko moč, so postali še bolj divji. Pri pokopu partizanskih borcev in bork, padlih in pobitih v tem boju, je njihov komandant Alojzij Dežman zaradi prisilnosti grobarjema Janecu Omahni in Martinu Kurentu, da bodo na Sv. Urhu pobili vse člane terenskih organizacij OF in vse, ki sodelujejo s partizani in jih podpirajo. To grožnjo so urhovski do-

dela človeštva, ki se bori za mir, ne smem molčati o grozotah

SMRT SEKRETKARKE OF POLONCE ČUDA

Ogledajo si naslednji dokument: Postaja P. V. Z. Vezve 2. II. 1944 Državnemu tožilstvu v Ljubljani

Tukajšnji policijski postaji je Franc Klopčič, posestnik iz Šmartnega ob Savi, javil, da je 1. II. 1944 pri kopanju mivke ob Savi našel truplo neznane ženske, stare okrog 30 let, ustreljene v roki in levo oko. Truplo je bilo položeno v manjši jarek in zasuto z mivko.

Žensko je prepoznal kot svojo zeno Franc Čuda, roj. v Zg. Kašlju, star 44 let, delavec, stanujoč Fužine št. 3, in njena otroka Ivan in Anica spoznajo zeno in mam. Umorjena Polonca Čuda, rojena Kočar, 8.

vojne, me je prikovala za pisalno mizo.

Do doma v vasi Fužine je imela tri kilometra hoda.

Poleti 1942. leta je petnajst delavcev v Hribarjevi tovarni ustanovilo organizacijo Osvobodilne fronte, med njimi so bili: Bruno Leban, Jakob Isp, Polonca Čuda, Janez Jurca, Jože Vrhovec, Anton Pajšar, Ludvik Svigelj, Mara Črne, Ančka Tomšič, Alojz Židan, Ivan Habič, Matija Rejc, Janez Jakopin, Mici Grum, Franci Kuntarič in še nekateri. Sestanek je vodil Zadravec, ki je bil aktivist na terenu.

Na tem prvem strogo zaprtem sestanku so navzoči z dvignjenimi pestmi prisegli zvestobo Osvobodilni fronti in izvolili Polonco Čuda za sekretarko. Člani so zbirali blago in denar

za partizansko vojsko, za zapornike in interniranke. Polonca je bila najbolj marljiva, hrabra in odločna. Februarja leta 1943 so jo zaprli, dva meseca zasiljevali v Ljubljani in nato poslali v internacijo v Neapelj. Po kapitulaciji Italije se je vrnila in se znova zaposlila v Hribarjevi tovarni. Bili so tri dnevi, ko smo pričakovali skorajšnji zlom nacizma in konec življenja Polonca je vneto nadaljevala delo za Osvobodilno fronto in ni vedela, da so jo urhovski črnorokci že zaznamovali s križcem, to je s smrtno obsodbo.

Ko je 24. novembra 1943. leta mož Polonce Franc odšel v nočno službo v hidroelektrarno

apila 1905 v Slapah. Mož je policiji izjavil: Od 24. na 25. november sem imel nočno službo. Ko sem prišel jutraj domov, so mi otroci povedali, da so mater odpeljali domobranci, katerih pa nobenega nisem poznal. So sed Vinko Čvetko, Fužine št. 3, mi je povedal ime soferja, ki je vozil domobrance in je bil Janec Jerečič iz D. M. v Polju. Zakaj je bila ustreljena, ne vem.

Janez Godeša višji stražmojster Polonca Čuda je bila lepa, okroglega obraza in bistrhih modrih oči. Delala je v Hribarjevi tovarni pletenin (nasproti vojaške bolnišnice v Ljubljani).

tožiti, da bo še znorel, če pojde tako naprej, kaplan pa se je nenadoma opravilo kmalu privrnil. Urhovski domobranci so imeli zmeraj dosti pišče in vsehile dekle, ki jih jih zavale, kar se tudi kaplanu ni upiralo.

Še pred božičem 1943 so urhov-

župnik Verce in kaplan Gande pa sta bila na slabiš. Ob vsaki uripodnevni in ponoči sta morala na Sv. Urh k žrtvam, ko so se hotele pred smrtjo še spovedati. Domobranci so smrtjo dovoljevali, ker so se na-dejali, da bodo žrtve pred smrtjo kaj pomembnega izpovedale, žrtve pa so upale, da bodo pri spovedi duhovnika prepuščali, da so nedolžne in si tako rešile življenje. Župnik je začel

ski domobranci prešli ob škofa dr. Gregorja Rožmarna več blagoslovljenih rožnih vencov in „čudežni križec“, ki je imel tako moč, da se je žrtve, ki je pred njimi obudila kesanje, za katero so ji dali morilci pet minut časa, lahko takoj po smrti zvečevala. Rožne vence in čudežni križec je blagoslovil papež in jih ob škofovem obisku v Rimu daroval rajbolj vnetim slovenskim proti-

Grobica in spomenik padlim žrtvam na Urhu

ker se je usposobil za svoj krvavi posel. Med pripadniki 13. domobranske čete je Kukovica obkrožil okoli dvajset let, enaki zločinci in ustanovili poseben morilski vod, ki je noč za nočjo, pogosto pa tudi poldnevni vdrali v hiše partizanskih ljudi, jih vlačil k Sv. Urhu in pobijal.

Poljski domobranci so s italijanskimi vojaškimi avtomobili, ki sta ga vozila Ivan Jerečič in Adolf Grad, znana ničvredneža iz poljske občine, prepeljali žrtve na urhovsko morišče. Iz Ljubljane so vozili politične pripornike iz srodne tehnične šole, iz „prijateljske“ na Poljanskem napisu, iz policijskih zaporov in še od drugod v urhovske gozdove. Morili so dan za dnem in noč za nočjo in niti ob nedeljah in največjih praznikih niso prenehali. Z metanjem ročnih bomb, s strelji iz raznih vrst orožja in z zvonjenjem zvonov v urhovski cerkvi so morilci dušili krike žrtve. Vendar so jih silili ljudje iz bližnjih vaseh, ki veliko niso mogli mirno zatistati oči.

Da se ne bi zvedelo, koliko strahotnih umorov so zagrešili domobranci zloglasne 13. čete, je policijski šef dr. Lovro Hacin ukazal svojim podrejenim, naj „tajnih“ pripornikov, ki so jim namenili smrt v urhovskih gozdovih, ne vodijo v nobenem seznamu. Vendar so voditelji slovenskih domobrancev še pred koncem vojne spoznali, da se z umori ne bodo mogli znebiti vseh svojih nasprotnikov. Radi bi stopili predvarnik kot zagovorniki, ki so uničili okupatorja in partizane komuniste. Toda, kaj pomaga, če pomore vse terenske delavce OF, ki niso odšli v NOV, in vse politične pripornike, ki so jim s pomočjo ovaškega orožja padli v roke, če pa same NOV ne morejo uničiti. Zato so sklenili, da bodo osnovali „udarne“ bataljone in „počistili“ gozdove, kot so se radi izražali.

Mesec dni po tem pogovoru sem začel pisati pripoved o smrti njegove matere. Naenkrat mi je roka obstala. Čutil sem, da bo zgodba nepopolna, če se ne poglobim v vprašanje, zakaj Janez ne obtožuje Jerečiča, ampak enega izmed udeležencev prvega tainega sestanka OF v tovarni. Vzel sem pot pod nogo in spet potrkal na vrata njegovega stanovanja.

„Kakšno so razlogi, da sumiš enega od teh, ki so zapisani v knjigi?“ sem ga vprašal.

„Ko je mati prišla iz internacije, nam je povedala, da jo je izdal nekdo, ki je bil navzoč na ustanovnem sestanku OF v tovarni. Mati je to zagotovo vedela, saj je do tega prišla v zaporo, ko so jo zasiljevali. Izdajalec je vedel za njeno funkcijo, za njeno delo.“

Na tovarni trikotatnih tkanin Pletenja je na spominski plošči ime Polonce Čuda. Njen sin Janez, ki je vodja obrata te tovarne na Bizoviku, mi je pripovedoval o njeni mučeniški smrti: „Vso noč nismo spali, ko so nam odpeljali mam. Jutraj smo začeli spraševati, kje je. Vprašanja so bila velika dolina brez odmeva. Le naključje gre pripisati, da jo je čez dva meseca odkril tisti kmel. Na njenem telesu so bili še vidni sledi hudu mučenja. Zaradi mraza truplo še ni začelo razpadati. Pogled na mrtvo in izmalčeno mam me nam vsem tem otrokom ostal v neizbrisnem spominu.“

komunističnim borcem. Župniku ni bilo več treba na Sv. Urh, zločinci so sami prevzeli celo duhovniško opravilo in se imenovali: „Kogar pobijemo mi, je vsak zvečan!“

Svoji aretirance so zaman čakali, da se njihov človek vrne iz urhovske postojanke. Ker tudi iz ta-

le Pletenja izdala ob stoletnici. V njej je slika njegove matere, zapisana pa so tudi imena prvih aktivistov OF. Od teh so urhovski morilci ubili še Janeza Jurco in Matijo Rejca. Janez je žrtv v imena v knjigi, njegove oči pa so begale od imena do imena, kot bi nekaj iskale. Zatočil se je v misli in na njegovem obrazu sem opazil trenutno odsotnost. Bolj sam sebi kot izni je rekel: „Mojo mam je izdal eden izmed teh.“ Dvignil je glavo, njegove oči so se spet umirile. „Mi ne verjamem, da je bil vpravljal, jaz pa v tistem trenutku sploh nisem mislil na to, ali naj mi verjamem ali ne.“

Da se ne bi zvedelo, koliko strahotnih umorov so zagrešili domobranci zloglasne 13. čete, je policijski šef dr. Lovro Hacin ukazal svojim podrejenim, naj „tajnih“ pripornikov, ki so jim namenili smrt v urhovskih gozdovih, ne vodijo v nobenem seznamu. Vendar so voditelji slovenskih domobrancev še pred koncem vojne spoznali, da se z umori ne bodo mogli znebiti vseh svojih nasprotnikov. Radi bi stopili predvarnik kot zagovorniki, ki so uničili okupatorja in partizane komuniste. Toda, kaj pomaga, če pomore vse terenske delavce OF, ki niso odšli v NOV, in vse politične pripornike, ki so jim s pomočjo ovaškega orožja padli v roke, če pa same NOV ne morejo uničiti. Zato so sklenili, da bodo osnovali „udarne“ bataljone in „počistili“ gozdove, kot so se radi izražali.

Sredi junija 1944 je morala tudi večina urhovskih morilcev zapustiti kraj zločinov in se odpraviti na Rakek v „udarni“ bataljon Rupnikovega sina. K Sv. Urhu so prišli domobranci z Notranjske. Z nekaterimi člani 13. čete, ki niso odšli na Rakek, so odstranjevali sledove zločinov iz travnikov in gozdov in zasajali nanje mlade smreke.

V bojih s partizani pa se urhovski domobranci niso dobro obnesli, kajti resnično bojovanje se močno zločinci in se odpravili na Rakek v „udarni“ bataljon Rupnikovega sina. K Sv. Urhu so prišli domobranci z Notranjske. Z nekaterimi člani 13. čete, ki niso odšli na Rakek, so odstranjevali sledove zločinov iz travnikov in gozdov in zasajali nanje mlade smreke.

Šest mesecev po smrti Polonce Čuda se je eden od sodelavcev OF v tovarni napil in grozil s črno roko. Dokazano je, da je bil tajni agent sodelovalec pri preiskavah v treh hišah v Ljubljani. V ljubljani publikaciji Pletenine je zapisan kot aktivist OF, sodelavec Polonce Čuda. Potemtakem ni čudno, da je črna roka umorila tri iz Pletenine: Čudovo, Jurco in Rejca.